

УДК 351.77; 614.253

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.3.15>

А. О. Фальковський

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державознавства, права та європейської інтеграції
Інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»

А. М. Ломакін

аспірант кафедри державознавства, права та європейської інтеграції
Інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»

АКСІО-НОРМАТИВНІ ОСНОВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ В СВІТЛІ БІОЕТИЧНИХ ДЕКЛАРАЦІЙ ЮНЕСКО

У статті розглянуто аксіо-нормативні основи публічного управління в сфері охорони здоров'я України в контексті міжнародних біоетичних декларацій ЮНЕСКО. Сучасні виклики, з якими стикається система охорони здоров'я, зокрема військова агресія, пандемія COVID-19 та розвиток новітніх медичних технологій, вимагають перегляду підходів до правового регулювання у цій сфері. Зокрема, особлива увага приділяється необхідності гармонізації національних нормативно-правових актів із міжнародними етичними стандартами, що встановлюються біоетичними деклараціями ЮНЕСКО. Міжнародні документи визначають ключові етичні принципи у сфері медицини, що включає захист прав людини, повагу до гідності, недопущення дискримінації і забезпечення конфіденційності генетичних даних.

У статті аналізується, як впровадження біоетичних принципів у національне законодавство України може сприяти підвищенню ефективності публічного управління у сфері охорони здоров'я. Комплексно розглянуто необхідність встановлення чітких механізмів контролю за дотриманням цих принципів у медичній практиці та наукових дослідженнях, що включають використання біоетичних стандартів і аксіо-нормативних принципів.

Особливу увагу приділено ролі міжнародного співробітництва в сфері біоетики, що підкреслює значення спільної роботи держав над гармонізацією своїх національних законодавств з міжнародними стандартами. Процес інтеграції України в європейський та світовий простір, застосування біоетичних декларацій ЮНЕСКО у національному правовому полі дозволить підвищити рівень захисту прав пацієнтів, сприяти розвитку інновацій та забезпечити сталий розвиток системи охорони здоров'я.

Таким чином, автори статті пропонує рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази у сфері охорони здоров'я, орієнтуючись на міжнародні біоетичні стандарти, що сприятиме більш ефективному публічному управлінню та захисту прав людини в Україні.

Ключові слова: публічне управління, охорона здоров'я, аксіо-нормативні основи, біоетичні декларації ЮНЕСКО, цінності, правове регулювання, етичні стандарти, реформи, система охорони здоров'я України.

Постановка проблеми полягає в тому, що система охорони здоров'я України знаходиться в стані трансформації під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх викликів, таких як військова агресія, пандемія COVID-19, демографічні зміни та розвиток новітніх медичних технологій. В умовах

інтеграції України в європейський і світовий простір виникає необхідність гармонізації національних нормативно-правових норм із міжнародними етичними стандартами. Однак, недосконалість правової бази, недостатня інтеграція аксіологічних принципів в управління сферою охо-

рони здоров'я та відсутність чіткого механізму їх застосування в рамках публічного управління обмежують ефективність цих реформ і знижує їх якість. Дослідження аксіо-нормативних основ у контексті біоетичних декларацій ЮНЕСКО дозволяє визначити, які цінності та норми мають бути пріоритетними в процесі модернізації системи охорони здоров'я України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації у сфері біоетики та правового регулювання медичної діяльності охоплюють широке коло проблем, пов'язаних із захистом прав людини, впровадженням етичних стандартів та розвитком законодавчих підходів до регулювання біомедичних досліджень. Такі науковці, як Амосов М., Богомолець О., Вернадський В., Гончарук О., Горовенко Н., Гринчишин О., Грищенко Т., Губенко А., Запорожан В., Ковальчук Л., Кравченко О., Кундієв Ю., Литвиненко В., Мечников І., Островська Б., Пирогов М., Пустовіт С., Скребцова К., Шевченко Н., Шкіряк-Нижник З., Ципкун А., Чашин М. зробили значний внесок у розвиток біоетичних норм та принципів, наголошуючи на важливості гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Їхні праці досліджують правові та етичні виклики, що виникають у процесі розвитку медичних технологій, та підкреслюють важливість дотримання прав і гідності людини в умовах науково-технічного прогресу.

Мета статті полягає в розкритті аксіо-нормативних основ публічного управління в сфері охорони здоров'я України в контексті біоетичних декларацій ЮНЕСКО. Стаття спрямована на визначення ключових цінностей та норм, що формують основу правової регуляції охорони здоров'я, а також на дослідження того, як гармонізація національних стандартів з міжнародними етичними принципами може сприяти вдосконаленню системи охорони здоров'я в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Охорона здоров'я є однією з ключових складових соціальної політики будь-якої держави. В Україні, як і в багатьох інших країнах, система охорони здоров'я перебуває в процесі трансформації, рефор-

мування, що зумовлено необхідністю адаптації до сучасних викликів, таких як військова агресія, пандемія COVID-19, зміни демографічної структури населення та розвиток новітніх медичних технологій. В цьому контексті важливо дослідити аксіо-нормативні основи охорони здоров'я, що визначають принципи та стандарти, на яких базується ця система.

Біоетичні декларації ЮНЕСКО є важливими міжнародними документами, що встановлюють етичні рамки для медичної практики та досліджень у сфері біології та медицини. В умовах глобалізації та інтеграції України в європейський та світовий простір, гармонізація національних норм і стандартів з міжнародними є одним з пріоритетів державної політики. Отже, визначення аксіо-нормативних основ управління в сфері охорони здоров'я в Україні в контексті біоетичних декларацій ЮНЕСКО сприятиме більш глибокому розумінню цих процесів і розробці рекомендацій для подальшого вдосконалення системи охорони здоров'я.

Осмислення аксіо-нормативних основ управління в сфері охорони здоров'я в Україні в світлі біоетичних декларацій ЮНЕСКО є актуальною проблемою як з точки зору сучасної української юриспруденції, так і з точки зору науки публічного управління.

Отже, на думку українських дослідників, фундаментом для правової системи України є цінності та норми, що є їх формальним виразом; вони відображені у діючому законодавстві, зокрема у Конституції України, а також у інших законах, в тому числі й тих, які регулюють сферу охорони здоров'я. Стабільність правової системи безпосередньо залежить від того, наскільки аксіологічні орієнтири суспільства в повній мірі корелюються з нормосферою, тобто закріплення цінностей суспільства в законодавстві. Водночас, існує думка про те, що взаємозв'язок аксіосфери та нормосфери права полягає в розрізненні нормативного та позанормативного регулювання у правовій галузі, а в ширшому сенсі – у єдності правового впливу та правового регулювання в процесі функціонування права. Основна відмінність між дією аксіосфери

та нормосфери полягає в тому, що аксіосфера орієнтована на індивіда, а не на суспільство в цілому. Якщо нормативне регулювання спрямоване на досягнення об'єктивності, то ціннісний вплив орієнтований на індивідуальне сприйняття кожним окремим суб'єктом у праві [1, с. 12]. Вказана точка зору не враховує, що правові норми функціонують належним чином тільки завдяки тому, що в суспільній та індивідуальній свідомості сприймаються як вираз цінностей.

Аксіологічні принципи формують нову методологічну та нормативно-правову парадигму в юриспруденції та публічному управлінні. Аксіологічна парадигма визначається найбільш загальною світоглядно-теоретичною моделлю, що в своїй основі має широкий спектр ціннісних підходів та визначається широким визнанням у сучасному науковому дискурсі. Саме аксіологічна парадигма зумовлює звернення до ціннісної проблематики у розкритті будь-яких явищ, що підлягають дослідженню. Друге значення – аксіологічною парадигмою вважається певний тип праворозуміння, а саме – нормативно-ціннісний [2, с. 12].

Складовою аксіологічної парадигми в нормативно-правовому регулюванні та публічному управлінні є міжнародні біоетичні декларації. Універсальна декларація про людський геном і права людини є першим міжнародним документом, який закріплює етичні принципи, пов'язані з людським геномом. Вона проголошує, що людський геном є спільною спадщиною людства і його дослідження повинні проводитися в інтересах всіх людей. Декларація підкреслює важливість поваги до гідності та прав людини, недопустимість дискримінації на основі генетичної інформації та необхідність конфіденційності. Отже, також заохочуються держави до співпраці у сфері генетичних досліджень та забезпечення справедливого доступу до їхніх результатів [3].

Одним із ключових міжнародних документів, що регулюють етичні питання у сфері охорони здоров'я, є Міжнародна декларація ЮНЕСКО про генетичні дані людини, прийнята у 2003 році. Вона встановлює принципи збору, обробки, вико-

ристання та зберігання генетичних даних, що є надзвичайно важливим в умовах сучасного розвитку медичних технологій. Декларація підкреслює необхідність дотримання етичних стандартів і прав людини, зокрема конфіденційності та недопущення дискримінації на основі генетичної інформації. Ці положення є актуальними для гармонізації національної правової бази України з міжнародними нормами, що сприятиме підвищенню ефективності публічного управління у сфері охорони здоров'я [4].

Універсальна декларація про біоетику та права людини встановлює етичні принципи, які повинні керувати прийняттям рішень у галузі біомедицини та поважати права людини. Вона акцентує увагу на важливості гідності людини, автономії, відповідальності та справедливості. Декларація закликає до міжнародного співробітництва та обміну знаннями для захисту прав і свобод людини в контексті біоетики. Особливу увагу приділено питанням захисту навколишнього середовища, сприяння доступу до медичних послуг та гарантіям недискримінації [5].

Згідно сучасного законодавства України, охорона здоров'я є системою заходів, що спрямовані на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя [6].

Розвиток біоетики є важливим етапом у вирішенні проблем прав людини, особливо в контексті стрімкого науково-технічного прогресу у біології та медицині. Як зазначає Островська Б., інтеграція біоетики у міжнародний правовий порядок завдяки ініціативам таких організацій, як ЮНЕСКО та Рада Європи, заклала фундамент для нового рівня правового захисту в сфері біомедицини та етики життя. Зокрема, прийняття Конвенції про права людини та біомедицину 1997 року та Загальної декларації про біоетику та права людини 2005 року сприяло формуванню біоетичних принципів як основи для правового регулювання, що забезпечує захист гідності людини та її прав на життя і здоров'я [7].

Право біоетики як новітня доктрина відіграє важливу роль у захисті біологічної цілісності людини, що особливо актуально в умовах розвитку сучасних біотехнологій та медичних інновацій. Як зазначає Гринчишин О.О., право біоетики регулює такі питання, як трансплантація органів, репродуктивна медицина та генетична інженерія. Ця доктрина сприяє формуванню нового підходу до правового забезпечення захисту прав людини в контексті біоетичних викликів, що виникають у сучасному суспільстві. Важливість права біоетики полягає в тому, що воно дозволяє враховувати етичні аспекти під час правового регулювання біомедичних досліджень та технологій, забезпечуючи баланс між науковими досягненнями та етичними стандартами [8].

Біоетичні та деонтологічні принципи відіграють важливу роль у забезпеченні етичної та правової регуляції медичних досліджень і лікувальних заходів в установах Національної академії медичних наук України. Як зазначають Запорожан В. М., Шкіряк-Нижник З. А., Горовенко Н. Г. та Ципкун А. Г., одним із основних завдань є захист прав людини та забезпечення її гідності у процесі наукових і медичних досліджень. У роботі Комітету з біоетики при Президії НАМН України акцентується увага на необхідності дотримання принципів справедливості та рівності, а також на запобіганні ризикам, пов'язаним з новими біомедичними технологіями [9].

Особливої уваги потребують етичні питання, пов'язані з новітніми методами лікування та медичними дослідженнями, що використовуються у клінічній практиці. Публічне управління у сфері охорони здоров'я має забезпечувати дотримання біоетичних норм не лише на рівні окремих медичних установ, але й у процесі розробки національної політики. Це включає контроль за медичними дослідженнями, впровадження нових технологій та забезпечення прав пацієнтів. Біоетичні декларації ЮНЕСКО, як міжнародний еталон, мають стати основою для правового регулювання таких питань.

Не менш важливою є роль держави у координації діяльності медичних установ щодо впровадження новітніх техноло-

гій. Державні органи мають забезпечувати баланс між науковими досягненнями та етичними принципами, гарантувати безпеку пацієнтів і захист їхніх прав у контексті впровадження нових медичних технологій. Це особливо актуально в умовах глобалізації, коли межі між науковими досягненнями і їхнім практичним застосуванням дедалі більше стираються.

Таким чином, інтеграція біоетичних декларацій ЮНЕСКО в національну систему охорони здоров'я України є необхідною умовою для вдосконалення публічного управління в цій сфері. Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами сприятиме підвищенню рівня захисту прав людини, забезпеченню етичного проведення медичних досліджень та розвитку системи охорони здоров'я на засадах гуманізму та справедливості.

Висновки. Інтеграція біоетичних норм у систему публічного управління охороною здоров'я України є ключовим фактором для ефективної адаптації до сучасних викликів. Аналіз аксіо-нормативних основ, що ґрунтуються на міжнародних біоетичних деклараціях, показує необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Це дозволить забезпечити захист прав людини в контексті новітніх медичних технологій, таких як генетичні дослідження та біоінженерія, та підвищити ефективність управління охороною здоров'я.

Дотримання етичних стандартів у медичних дослідженнях та лікувальній практиці має стати пріоритетом державної політики. Важливим завданням є розробка чітких механізмів контролю за впровадженням біоетичних принципів у діяльність медичних установ, що дозволить забезпечити баланс між інноваційними досягненнями та захистом прав пацієнтів. Біоетичні декларації ЮНЕСКО є важливим інструментом, який надає чіткі орієнтири для розробки національних норм і стандартів.

Таким чином, гармонізація українського законодавства з біоетичними принципами сприятиме не лише підвищенню якості медичних послуг, але й забезпечить більш ефективне публічне управління у сфері охорони здоров'я. Це дозволить Україні від-

повідати міжнародним стандартам, захищати права громадян та забезпечувати сталий розвиток системи охорони здоров'я в умовах сучасних глобальних викликів.

Список використаної літератури:

1. Горобець К. В. Аксиосфера права та її компоненти : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.12 / К. В. Горобець ; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса : [б.в.], 2012. – 17 с.
2. Фальковський А.О. Аксиологічний підхід в методології сучасної юриспруденції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.12. Нац. університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 19 с.
3. UNESCO. (1997). *Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights*. Retrieved from <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/universal-declaration-human-genome-and-human-rights>
4. UNESCO. (2003). *International Declaration on Human Genetic Data: Collection, Processing, Use, Storage*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000136112.locale=en>
5. UNESCO. (2005). *Universal Declaration on Bioethics and Human Rights*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000146180.locale=en>
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 22.05.2024).
7. Островська Б. Розвиток біоетики в міжнародному праві як глобальної платформи для розв'язання проблем прав людини. Філософські та методологічні проблеми права. 2019. № 1 (17). С. 25–31. doi: <https://doi.org/10.33270/01191702.25>.
8. Гринчишин О.О. Право біоетики як доктрина захисту біологічної цілісності людини. Південноукраїнський правовий часопис. 2015. № 4. С. 26–29.
9. Запорожан, В. М., Шкіряк-Нижник, З. А., Горовенко, Н. Г., & Ципкун, А. Г. (2014). Біоетичні та деонтологічні принципи у роботі наукових та лікувальних закладів національної академії медичних наук України. Журнал НАМН України, 20(1), 3-10.

Falkovsky A., Lomakin A. Axio-normative foundations of public management in the field of health care in Ukraine in the light of UNESCO's bioethical declarations

The article examines the axio-normative foundations of public administration in the field of health care of Ukraine in the context of UNESCO's international bioethical declarations. Modern challenges facing the health care system, including military aggression, the COVID-19 pandemic, and the development of the latest medical technologies, require a review of approaches to legal regulation in this area. In particular, special attention is paid to the need to harmonize national legal acts with international ethical standards established by UNESCO's bioethical declarations. International documents define key ethical principles in the field of medicine, which includes the protection of human rights, respect for dignity, non-discrimination and ensuring the confidentiality of genetic data.

The article analyzes how the introduction of bioethical principles into the national legislation of Ukraine can contribute to increasing the efficiency of public administration in the field of health care. The need to establish clear control mechanisms for compliance with these principles in medical practice and scientific research, including the use of bioethical standards and axio-normative principles, is comprehensively considered.

Special attention is paid to the role of international cooperation in the field of bioethics, which emphasizes the importance of joint work of states to harmonize their national legislation with international standards. The process of Ukraine's integration into the European and world space, the application of UNESCO's bioethical declarations in the national legal field will allow to increase the level of protection of patients' rights, promote the development of innovations and ensure the sustainable development of the health care system.

Thus, the authors of the article offer recommendations for improving the regulatory framework in the field of health care, focusing on international bioethical standards, which will contribute to more effective public administration and protection of human rights in Ukraine.

Key words: public administration, health care, axio-normative foundations, bioethical declarations of UNESCO, values, legal regulation, ethical standards, reforms, health care system of Ukraine.